

čích po ulicích a chce, aby se o týrané děti postaral – samozřejmě stát ještě sociálnějiší, beztak už „sající tisíci sosáky maximum daňových peněz“. Rozsah pečovatelských funkcí moderního státu si kritiku možná zaslouží a hubovat na daně a drahotu patří ke konverzační zdvořilosti třetí cenové skupiny, v knize by ale člověk přece jen čekal postoje promyšlenější.

Ale už dost té pedantské kritiky, četbu si tím rozhodně nenechte zkazit.

Jan Sokol

Lenka Formánková a Kristýna Rytířová (edit.): ABC FEMINISMU, Nesehnutí, Brno, 2004

Brněnské Nesehnutí je organizací zaměřující svou kulturně publikační, přednáškovou i aktivistickou činnost na alternativní myšlenkové proudy, zejména na ekologickou tematiku. Pořádá přednášky, semináře a diskuse zpravidla na Masarykově univerzitě v Brně, kam jsou zváni odborníci i odbornice z celé republiky. Tematikou feminismu se Nesehnutí zabývá nejen v ekologické perspektivě (ekofeminismus), ale v širším kontextu současných feministických proudů, ať už z pohledu historického vývoje feminismu, feminismu a náboženství, genderových otázek z hlediska sociologického, apod. Jedním z publikačních výstupů tohoto zaměření je i populárně naučný text *ABC feminismu*.

Tematika feminismu, feministických a genderových studií, je v českém kontextu, bohužel nejen mediálním, opředena řadou mýtů a je s ní spojena řada předsudků, a to mnohdy i na půdě některých aka-

demických disciplin. Feminismus je často jako celek ztotožňován výlučně s jednou ze svých vývojových fází, tzv. druhou vlnou, a zejména s nejradiálnějsími proudy amerického feminismu druhé vlny, z něhož jsou často účelově citována mediálně omlétá klíše vytržená z kontextu. Tyto účelově vybrané, kusé citace mají navodit dojem, že feminismus je hnutí útočné, mužům nepřátelské, rozbíječské, ve svých projevech v podstatě pubertální a komické. Tyto předsudky/odsudky samozřejmě nevycházejí z poctivé četby feministické literatury, ale z ingnorantství, z povrchního „dojmu“, který se opírá o manipulativní desinformace. Feminismus je bezpochyby nepohodlný v tom, že odmítá přijímat jakákoliv dogmata či zaběhnuté argumentační postupy bez prostoru pro rovnocennou alternativu, pro pochybnost a jinakost hodnotových východisek. Toto by ale snad mělo být obecným principem akademického myšlení, které by mělo zvažovat každý nový podnět teprve na základě jeho důkladného poznání a které by si nemělo ulehčovat práci používáním aprioristických postupů. Zužovat pojem feminismu na jeden proud jeho určité historické fáze je demagogií; je to totéž, jako např. zužovat pojem liberalismu na jeho britské pojetí, islámu na tálibánský fundamentalismus nebo křesťanství na baptistickou Novou pravici v jižních státech USA. V současné době už odborná literatura ani nehovoří o feminismu v jednotném čísle, ale o *feminismech*, což signifikuje pluralitu a v principu nedoktrinářskou podobu tohoto myšlenkového směru. Společnými východisky feminismů je antidiskriminační apel, hledání a prosazování principu rovných příležitostí (včetně otázky, nakolik je tento princip uskutečnitelný), a otevřenost vůči

redefinici tradičních konceptů maskulinity a femininity.

Zatímco před rokem 1989 nevyšlo o feminismu v češtině prakticky nic a tato literatura nebyla ani překládána, neboť oficiální politická linie nepřála žádné otevřené diskusi „zdola“, bylo v průběhu posledních patnácti let přeloženo několik stěžejních titulů či byly pořízeny výběry (jmenujme alespoň texty „Dívčí válka s ideologií“, „Nadvláda mužů“, „Ženy, muži a společnost“, „Feminine mystique“, „Veřejný muž, soukromá žena“, „Eunuška“, „Literatura a feminismus“, „Pramatky Ježíše Krista“ a další). Rozrůstají se i původní české práce (např. vynikající studie Jitky Malečkové „Úrodná půda“, Osvaldové „Česká media a feminismus“, Horské „Naše prababičky feministky“, „Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03/04“ a další), z nichž ovšem ne všechny ovládají metodu genderové analýzy. Většina kvalitních článků či studií je odborných, jejichž nevýhodou je, že se nedostanou do povědomí širší čtenářské obce. Zaplnit tuto stále ještě mezeru a poskytnout v populárně naučné formě seriózní informaci o vybraných aspektech feminismu se tedy právě pokusilo Nesehnutí sestavením *ABC feminismu*.

Text je vlastně přepracováním a doplněním předchozí publikace Nesehnutí, sborníku „Ženská práva jsou lidská práva“ (Brno 2002). Některé texty ABC jsou tedy novým zpracováním stejné tematiky nebo více či méně doplněnou a aktualizovanou verzí článků stejných autorů a autorek – Andrey Baršové, Hany Havelkové, Marka Šálka, Markéty Huňkové, Lucie Jarkovské, Ivy Šmídové, Kateřiny Liškové a Jolany Navrátilové; novými spoluautorkami ABC jsou Jana Decarlı Valdřová, Kateřina Machovcová, Věra Sokolová, Klára Skřiv-

vánková, Iva Doležalová, Linda Sokačová a Dita Dražilová.

Tematicky se oba texty dosti prolínají. První sborník je vymezen úžeji, lze snad obecně říci, že se zaměřuje především na genderovou problematiku z pohledu sociologicko-historického; jak uvádí podtitul, jedná se o sborník přednášek ze semináře. ABC je už pokusem podstatně ambicioznejším: už název napovídá, že se snaží představit základní informace o feminismu.

Kniha je rozčleněna do sedmi kapitol (včetně závěrečné). První s názvem „Genderové stereotypy“ pojímá problematiku genderu z hlediska jazyka (Valdřová), společenské tradice a vnímání (Jarkovská) a pracovního trhu, resp. rovných příležitostí mužů a žen v zaměstnání (Machovcová). Diskurs kapitoly je v podstatě jednotný, jedná se o přehledové přiblížení v populárně naučném stylu. Za první částí ovšem chybí bibliografie, což nemělo ujít editorkám. Druhá kapitola, „Mateřství a otcovství“, nabízí dvě blízká autorská pojetí, vycházející z výzkumu (Mařiková a Šmídová), od nichž se poměrně liší Šálkova empiricky laděná úvaha „Svobodu otcům!“. Třetí kapitola se věnuje „Gay a lesbické problematice“ a obsahuje hutný text Baršové (viz sborník z roku 2002) a velmi čtivě napsaný a zároveň informačně bohatý článek Věry Sokolové. Čtvrtá kapitola s názvem „Násilí páchané na ženách“ (Skřivánková, Huňková) je nejvíce zaměřena na konkrétní praxi diskriminace žen; všímá si psychického i fyzického týrání žen a obchodování s lidmi – což jsou z 80%, jak text uvádí, ženy a děti. Kapitola poskytuje i cenné praktické rady, jak reagovat na setkání s domácím násilím a obchodem s lidmi. Pátá kapitola věnuje pozornost objektivizaci ženy a otvírá stá-

le častěji diskutované téma konstruování genderu v kontextu těla, což napovídá název „Cena ženského těla“ (Jarkovská, Navrátilová, Lišková); za první podkapitolou „Mýtus krásy“ bohužel opět chybí bibliografie. Výborně zpracovaná druhá podkapitola „Hodné holky se dívají jinam aneb Feministické spory o pornografii“ (Lišková) s bohatou bibliografií za textem představuje i nejednoznačné postoje k mnohým otázkám uvnitř feministických diskusí, a proto ji lze považovat také za konkrétní svědectví o vnitřní pluralitě feministického myšlení. Nejobsáhlejší šestá kapitola se částečně vymyká stylu ostatního textu, její téma je také nejširší a nejméně vnitřně spjaté; tvoří více než jednu třetinu celého textu. „Historie feministického hnutí,“ jak se kapitola nazývá, tvoří pět odborných textů: „Postavení ženy v křesťanství“ (Doležalová) v historickém, nepřiliš analyzujícím pojetí; „První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly“ (Havelková), velmi přehledně strukturovaný text, sumarizující i další četné studie a původní závěry autorky na dané téma; další část „Významné ženy a hnutí v historii feminismu“ (Sokačová) je pojata poměrně selektivně, výběr feministických osobností do značné míry reflektuje i autorčino zaměření a odborný zájem, ovšem v daném rozsahu téma vyčerpat nelze – pokud by tedy název této podkapitoly zněl např. „Vybrané portréty významných feministek,“ plně by odpovídal svému vymezení; přehledné i v rámci rozsahových možností analyzující shrnutí tzv. třetí vlny feminismu s titulem „Současné trendy feministického myšlení“ (Sokolová) je dobře strukturovaným příspěvkem, představujícím českému čtenářstvu tematiku, o níž bylo dosud v češtině napsáno jen vel-

mi málo; poslední část „Ekofeminismus, gender a environmentalismus“ (Dražilová) ukazuje genderová studia v komparativním kontextu interdisciplinárních přesahů se studií environmentalistickými; jako jeden z mála příspěvků této publikace (částečně též příspěvek Sokolové) věnuje bližší pozornost multikulturnímu aspektu feminismu a jeho faktickému vnímání jako nejen „bílé“ a „západní“ kategorie.

Závěrečná sedmá kapitola není hodnocením problematiky ani jejím shrnutím, ale vlastně spíše přílohou; obsahuje internetové odkazy na různé instituce a organizace zabývající se feminismem a genderovou tematikou, a dále také informaci o Nesehnutí. U internetových odkazů je ovšem politováníhodným nedopatřením, že vedle adres webových stránek různých aktivistických či v širším smyslu kulturních organizací obsahuje jen jediný odkaz na instituci akademickou, a to brněnskou Masarykovu univerzitu. Dlužno podotknout, že v době sepsání knihy už několik let existovalo Centrum genderových studií na FF UK v Praze (a v době vyjití knihy bylo v procesu transformace na samostatnou katedru v rámci FHS UK), o němž není uvedena ani zmínka, což je zarážejícím technickým nedopatřením editorek, zvláště je-li jednou ze spoluautorek členka tehdejšího Centra.

Každý novátorský publikační počín prochází spoustou úskalí, což ovšem nesnižuje jeho hodnotu ani odvalu, s níž se prosazuje; je jistě snadné jej kritizovat. Nadšený aplauz nad novátorským počinem by ale neměl předem odhánět kritické připomínky, je-li k nim věcný důvod. Jednou ze slabých stránek *ABC feminismu* je dle mého názoru zjevné nesjednocení textu po stránce redakční. Záhloví sice uvá-

dí, že Formánková a Rytířová text pouze „sestavily“, přece však i sestavitel na sebe bere de facto odpovědnost editora alespoň pokud jde o technické parametry, jako je otázka, zda bude za textem bibliografie či nikoliv, a podle jakého jednotného modelu budou bibliografické údaje uváděny. Nedostatečná je i úprava jazyková, zejména (ale nejen) v interpunkci zůstalo v textu poměrně dost chyb, nejzávažnější je opakovaný špatný přepis jména jedné z prvních feministek, Olympe de Gouges (v 1. kapitole opakovaně psáno „Gouche“). Jistou nejednotnost diskursu myslím nelze přímo kritizovat s ohledem na skutečnost, že se v autorském týmu sešli lidé s velmi různou odbornou praxí i různou autorskou zkušeností; některé texty jsou tak spíše přehledovou sumarizací předchozích výzkumů, jiné vycházejí bezprostředně z výzkumné práce či feministické praxe – některé z těchto jsou velmi dobře dokumentované a konkretizují daný problém na vhodně zvolených příkladech (např. Lišková, Huňková, Skřivánková, Šmídová). Nejproblematictější se mi však jeví název celého díla, který je skutečně velmi ambiciózní – představit ABC jakékoliv discipliny je název téměř sebevražedný, poněvadž vše, co v daném ABC – a jak jinak vnímat ABC než jako „základ“ – obsaženo není, je tak zatlačeno do pozic DEF, ne-li ještě dále. Což je problematické pojetí, zejména proto, že vytváří (i když zřejmě bezděčně a nezáměrně) hierarchii důležitosti feministických témat. Je-li ABC selekcí, a jinak to ani nelze pojmut, představila bych si obsahlou encyklopedii, obsahující daleko více témat, která k feminizmu nedílně patří, a která zde nejsou uvedena vůbec; jmenujme jen např. téma feminizmu v literatuře, což je obzvláště těžko představitel-

né jako DEF-Z, když mnohé feministické teorie vznikly právě na půdě literární vědy (zejména francouzský poststrukturalistický feminizmus, např. autorky Julia Kristeva, Hélène Cixous, Luce Irigaray, nebo teorie postkoloniálních studií – Gayatri Chakravorty Spivak, a další); vedle literární vědy jsou to také témata jako gender ve školství, gender a media, gender a politika, gender a náboženství ne pouze v zúžení na křesťanství, gender v multikulturní perspektivě, a další. Kdyby tedy text nesl skromnější, ale přesnější pojmenování, jako např. „Kapitoly z feminizmu“ – což, připouštím, je ovšem jako název méně elegantní a přitažlivé, nebylo by mu z koncepčního hlediska co vytknout. Takto bohužel obsah textu neodpovídá plně jeho názvu.

Přes tyto nedostatky je *ABC feminizmu* knihou průkopnickou a nesporně velmi užitečnou, zejména proto, že oslovuje širší čtenářskou obec a že seriózním a fundovaným způsobem rozšiřuje obecné povědomí o některých aspektech feministického myšlení.

Blanka Knotková-Čapková

**Frank Fätkenheuer:
LEBENSWEIT
UND RELIGION,
Mikro-historische
Untersuchungen an Beispiel
aus Franken um 1600,
(Veröffentlichungen des
Max-Planck-Instituts für
Geschichte, Band 198)
Vandenhoeck & Ruprecht,
Göttingen 2004**